

NCHEKWABA ASỤSỤ IGBO N' ỌDỊNIHU SITE N'OMENALA

Anthonia Chinyere Ephraim-Chukwu
Ngalaba Amụmamu Igbo, Afrịka na Nzikorita Ozi
Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka,
Steeti Anambara, Najirịa.
ac.ephraim-chukwu@unizik.edu.ng

Ụmjedemede

N'asụsụ Igbo na-alaghachi azụ n'ebe asụsụ ndị ọgbo ya bụ asụsụ atọ a mara ama n'ala Najirịa bụ ihe doro ewu na ọkụkọ anya. Ihe kpatara nke a bụ omume ndị Igbo na-emeso asụsụ ha site na ikwusị ma kagbuo ụmụ ha isụ Igbo n'ụlọ maobu n'ezị. N'omenala Igbo nne na nna bụ ndị nkuzi nke izizi nyere ụmụ ha. O bụ nke mere nchọcha a jiri wee gbado ukwu na 'Nchekwaba asụsụ Igbo n'Odinihu site n'omenala'. A gbasoro usoro nchọcha nnyocha wee mee nchọcha a. E jiri atutu omumu ngosiputa oru nke Emile Durkheim wee tuchaa nchọcha a. Ka emechara nchọcha a, a chọputara na ihe mere asụsụ Igbo jiri achọ inwu bụ agwa umu afọ Igbo na- akpaso asụsụ ha n'ebe asụsụ ndị ọzọ dī. Onye Igbo ga-ahoro isụ asụsụ Yoruba maobu Awusa n'ogbakọ karịa isụ Igbo n'ihu mba ndi ọzọ. A choputakwara na o bukwa ka m wee sorokwa na ndi a ga-agunye na ndi ma ihe ekwe na-aku mere na otutu nne na nna anaghi ekwe asuru umu ha Igbo ma ya foduzia ikwe ka umu ha suo asusu Igbo. Ndi Ocha bjara n'ala Igbo mebiri otutu omenala ndi Igbo kpoọ ya igọ arusi, mgbe omenala ndi a na-anwu, asusu ejiri eziputa ha na- esokwa ha were nwuo. Na nchikota, o di mkpa ka umu afọ Igbo niile nabata ma loghachi azu n'ime omenala ha niihi na o bu omenala Igbo bu uzọ e siri echekwaba asusu Igbo.

Okpurukpu Okwu: Nchekwaba, asusu, Igbo, Odinihu, Omenala

Mkpolite

Asusu Igbo bu asusu e jiri mara ndi Owuwa anyanwu nke ala Najiria. O bukwa otu n'ime ihe mebere njirimara ndi Igbo. Ndi Igbo bu ndi a mara di ka ndi na-agba mbo nke ukwu n'ihe obula ha na-eme iji kpata ego dika oru ugbo, ite nkwi, ikpu uzu, izu ahia, isi nnu, iku azu, igu akwukwo nakwa na nkanuuzu. Mgbe obula a kporo okwu a bu "Igbo", o putara uzọ ihe atọ: Ala Igbo, onye Igbo nakwa asusu Igbo. Ndi Igbo bu na- asu asusu Igbo ma birikwa n'ala Igbo n' oge ochie. Mana ka ndi ocha bjachara n'ala Igbo, ha wetara otutu mgbanwe di iche iche nyere omenala Igbo. Nke a putara ihe n'ebe ekpemekpe, akunuba, azumahia, ndorondoro ochichi, asusu, usoro nkuzi na omumu ihe ndi Igbo.

Tupu ndi ocha abia n'ala Igbo, asusu Igbo bu naani asusu ndi Igbo ji enwe mmekorita n'etiti onwe ha ma wekwaara ya eziputa ihe ha bu n'uche. Mana ka ha bjachara, ha wetara otutu mgbanwe n'ebe omenala Igbo di. Ufodu bu ezigbo mgbanwe dika ikwusi igbu umu ejima ebe ufodu abughi dika ikato ma mebie usoro ekpemekpe ndi Igbo. Mgbe ndi mbiarachawa na-achọ otu ha na ndi Igbo ga- esi enwe mmekorita na- etiti onwe ha site n'igbasara ha ozioma nke Chineke nakwa izurita ahia, e nwere nnukwu nsogbu makana ndi Igbo anaghi aghota ihe onye bekee kwuru ebe onye bekee anaghi kwa aghota ihe onye Igbo kwuru. Nke a mere ndi bekee jiri weputa oge kuziere ufodu ndi Igbo asusu bekee. O bu ndi a mutara asusu bekee ka ndi ocha jiri mere ndi na- asughari ihe ha kwuru na bekee n'Igbo n'uloka, n'ime ahia nakwa n'ulo ikpe. Ndi na-aru oru nsugharia na-ekwu ihe agwara ha kwuo ma tinyekwa nke ga- aba ha n'akpa ha. Nke a mere ndi niile na-aru oru nsughai ji enwe nnukwu akunuban'oge ahụ.

Oge ndi Igbo choputara na onye mutara asusu nwa bekee na-eji ya aba ogaranya, dika mba amara n'igba mbo n'ime niile ga-enye ha ego, ha zigawara umu ha n'uloakwukwo ka ha gaa muo asusu bekee. O bu nke a mere na ndi Igbo okachasi ndi guru akwukwo malitere suwa asusu bekee karia isu Igbo. Mgbe ndi guru akwukwo na-asuru umu ha asusu bekee kama i suru ha Igbo, nke a mere otutu ndi Igbo anaghi aghota ihe asuru n'asusu Igbo ma ya foduzia isu Igbo. Ndi Igbo ka kwenyere na onye maara asu bekee nke oma maara nnukwu akwukwo, o bu nkwenye a mere otutu nne na nna ndi Igbo jiri amachibido umu ha isu Igbo. Ha na- agwakwa onye obula chorọ i nu ya na umu ha amaghi asu asusu Igbo, ma ndi a na-ekwu na- ha amaghi asu Igbo bu ndi a muru n'ala Igbo dika Enugwu, Oka, Abakeleke, Owere, Umuhia, Aba, Onicha dgz.

Niihi nke a ndi nchocha bidoro nyochawa ma na-ekwu na-asusu Igbo ga-anwu dika asusu Latin, Coptic, asusu Hebrew eji dee Bible, Sumerian, Akkadian na asusu Sanskrit siri nwuo. Nke a bu makana asusu obula ndi nne na nna anaghi asuru umu ha ga- anwu. O bu nke a mere na ndi otu UNESCO jiri kwuo ka ha mechara nchocha na-asusu Igbo ga-anwu. Igwe (2009: 1) kowara na ndi UNESCO si na asusu Igbo ga-anwu ma hichapu n'elu uwa a n'afu puku abuo na iri ise. Okwu a ndi UNESCO kwuru bu ezigbo ihe mwute nyere nwafo Igbo obula nujuru ara nne ya afu makana o bu naani ukwu osisi ka a gwara na a ga- ebupu, o kwuru ebe o kwu. Umuafo Igbo no na mpaghara uwa niile bidoro kpaba nkata ka a ga-esi kwoo onye ukwu wara site n' ichekwaba asusu Igbo ka o ghara inwu dika e buru ha n'amuma sitena nchocha a ndi UNESCO mere. O bu nke a kpalitere mmuo onye nchocha a ka o dee isiokwu a bu nchekwaba asusu Igbo site n'omenala; were tuputa aro ole na ole ga-enye aka ka asusu Igbo ghara inwu.

Atutu Ngosiputa Oru

Atutu a bu nke nwoke a kporo Emile Durkheim wubere. Nwaamadị a gosiputara mputara atutu ngosiputa oru n'akwukwo ya o kporo ikewagasi oru n'ogborogbodo n'otu puku afu, nari itolu na iri isi na ano. O jiri atutu ngosiputa oru wee nyochaa otutu ihe n'ogborogbodo site na iju oru nke obula naru iji hu na-enwere udo n'ogborogbodo ahụ. Durkheim choputara na ewumewu niile mebere ogborogbodo nwere oru ha na-arugasị. O si na oge obula ewumewu ndi a arughizi oru a turu anya ka o ruo, mara na ewumewu ahụ anwuola, o kwesiri ka e wepu ya n'ogborogbodo ahụ. Nwaamadị nyekwara omumatu ewumewu ndi a dika: ekpemekpe, alum di na nwunye, mmekorita mmadu na ibe ya, omenala na usoro ochichi. Onye nchocha ji atutu a egosiputa ka omenala si aru oru ichekwaba asusu ogborogbodo obula a na-eme omenala ahụ.

Otutu ndi okammuta na ndi nchocha edeelarị maka atutu ngosiputa oru. Otu onye n'ime ha bu Coser (1967: 140) O si "mgbe obula e nyere nkwa maka ihe mgbagwojuanya, anyi ga- agba mbo choputa ihe kpatara ihe ahụ ji diri nakwa oru ihe ndi ahụ na-aru". Ya bu na nchocha, ihe anyi na-ele anya bu oru omenala Igbo n'ichekwaba asusu eji eziputa ya.

Asusu

Asusu bu uzọ mmadu si eziputa ihe o bu n'uche site na mmeghari akuku ahụ mmadu nke nwere nghota nye onye e mere uda ahụ. E jikwa akuku ahụ di iche iche asu asusu dika isi, mgbe mmadu kwere n'isi maobu fifie isi, iro anya, ilegide mmadu anya, imi onu, isu imi, ife aka, iji aka si mmadu bia maobu gawa. N'ebe ndi ogbi no, o bu aka na isi ka ha ji eziputa ihe ha bu n'uche nakwa agwa mmadu okwu.

Anozie (1999:1) si na "asusu bu uda nke sitere n'olu mmadu nwere nghota mgbe ogan okwu di iche iche meghariri ahụ n'uzo di iche iche". Ukachukwu (2016: 2) kowara asusu dika okwu e kwuru n'onu maobu nke e dere ede, nke nwere nghota zuru oke nke mmadu na ibe ya ji enwe mmekorita. O gaskwara n'ihu kwuo na asusu bu obi mmadu a na-ahụ anya. O buru na asusu adighi, i mara na mmadu na ibe ya agaghi na-enwenwu mmekorita obula.

Asusu Igbo

Asusu Igbo bu asusu ahụ a na-asu na mpaghara owuwa anyanwu ala Naijiria. Curtin na ndi ozo (1978:11-14) kwuru na asusu Igbo bu otu n'ime otutu asusu sitere n'okpuru asusu a na-akpo kwa. Kwa n' onweya di n'okpuru ezinaulo asusu nke ka ya nnukwu a na-akpo Naija- Congo. Ebe Naija-Congo bu ezinaulo asusu di n'okpuru nnukwu ezinaulo asusu bu Congo-Kordofanin. Ubahakwe (2002:252-271) kowara na asusu Igbo bu asusu ahụ a na-asu na Steeti nke Omambala, Imo, Abia, Enugu, Ebonyi nakwa ufodu akuku Delta na Rivas di na Naijiria. O kowakwara na otutu n'ime ndi agbataobi ndi Igbo bu agburu ozo na-asu ma na-aghotakwa asusu Igbo ji ya mere asusu oha ha. N'iga niihu, Anozie (2003:51) kowara asusu Igbo dika "asusu ndi Igbo na-asu ha ji eziputa ebumnoobi na omenala ha" O gaskwara n'ihu kowaa na asusu Igbo bu otu n'ime asusu ano kacha puta ihe na Naijiria.

Omenala

Omenala bu nchikota usoro obibi ndu obodo, asusu ha, nri ha, usoro iwu ulo, usoro igba egwu, ngwa egwu ha, usoro alum di na nwunye ha, nkwenye ha nakwa nsirihundu ha. Nwala (1985:8) si na omenala na-arutu aka na ndu ndi Igbo nakwa etu ndi Igbo siri ghota odidi ndu ha, ogborogbodo ndu. O bu

nchikọta ihe niile gbasara mmepe obodo n'ala Igbo mana okwu ọnụ mana omume ha. Ya bụ na omenala gunyere na onwe ya, agụgụ ala, usoro emume ichu aja, nnabata mmadu n'usoro odinaala, nkuzi ihe (agumakwukwo) ha, na usoro mmekorita mmadu na ibe ya nyere ndi na etolite n'uzo odinaala, ndu, ntaramaahuhu a na-enye onye dara iwu obodo ihe ndi a bu uzo e si agbasa ma na-echekwaba odinaala Igbo.

Sitena nkowa a Nwala nyere, anyi ghotara na omenala chikobara usoro obibi ndu ndi Igbo mgbe ha na-ezipta ndu ha site n'okwu onu na omume ha. O bu asusu ka ha ji ekwu okwu ndi a, ma werekwa asusu na-emekwa emume di iche iche na ndu ha. O bu asusu ka ha jikwa akuziri umu ha odinaala ndi a, emume niile ndi a nakwa ntaramaahuhu a ga-enye onye dara iwu obodo ha. O buru na onye Igbo obula gaa n'ihu kuziere nwa ya nwoke na nwaanyi omenala ndi Igbo, asusu Igbo agaghi anwu etu ndi nchocha siri kwuo.

Site n'ihe ndi anyi deputara n'elu ebe a, anyi ga-aghotara n'obodo obula nwere omenala ha nke gunyere: asusu, nsirihundu, nkwenye, ekpemekpe, nghota, aka oru, akparamagwa, iwu obodo, odibendi, ihafe ihe n'aka ogbo ozo, nkuzi na imuta ihe (agumakwukwo) mmepe obodo, akuko ala, emume, ichu aja na ntaramaahuhu diri onye dara iwu obodo. Ihe ndi niile bu omenala ndi nke ha ji ebi ndu ha, ha na-ahafekwa usoro obibi ndu a n'aka ogbo na-etolite etolite ka e were nwee ndi na-eme omenala ndi a n'odinihu. Mana ugbo a, ogbo a ajula ihafe omenala Igbo n'aka ogbo ozo maka na ha achoghi ka umu ha suo asusu Igbo. Ka anyi lebaa anya na ihe ndi a:

Ekpemekpe

Ndi Igbo bu ndi na-ekpere Chi-ukwu (Chukwu), ha maara na o nwere onye kere uwa a na ihe niile di n'ime ya. O bu niihi nke a mere ha ji akpo onye ahụ kere uwa a, Chi na-eke (Chineke). N'ekpemekpe ndi Igbo, ha hutara Chukwu dika Chi kacha chi ndi ozo niile. Ya mere ha ji efe ya ofufe na-ekpekpara ya site n'aka obere chi ndi ozoga. Ha kwenyere na O bu oke mmuo nke mmadu nkiti etozughi ikwu n'ihu ya, niihi nke a, ndi Igbo na-esi n'aka obere chi ndi ozo ha nwegasiri wee na-ekpere Chi-ukwu a. Chi-nta ndi a gunyere anyanwu, onwa, ala, igwe ekwensu, arusi, agbaala, ugwu, ndagwurugwu, ogba, mmiri digasi iche iche, ikenga, anu nsọ na osisi nsọ di iche iche wdg.

Mbiti (1975:12 si na a na-ahuta ekpemekpe n'ihe obula mmadu na-eme na ndu. O kwara na ekpemekpe abamiela n'ime echiche onye Afrika nke bu na ha wubere omenala, usoro mmekorita mmadu na ibe ya, usoro ochichi nakwa akunuba ha n'usoro ekpemekpe ha. O si na niihi nke a, ekpemekpe bu ya kachasi nodebe nso n'ebe omenala ndu ndi Afrika di). Mish (2004:1051). si na ekpemekpe bu ikpere nakwa ife Chukwu maobu ihe kachasi ihe niile

Mgbe obula onye Igbo na ezipta ekpemekpe ya na ebe chi ya no, o bu asusu ka o ji eme nke a. dika ichunyere arusi aja, eze mmuo maobu onye isi nchu aja nwere okwu o na-ekwu mgbe a na-achụ aja. O bu asusu Igbo ka o ji ekwu ihe ndi ahụ. Onye no ebe a na-achụ aja ga na-anu ma mutakwa asusu eji achu ya bu aja. N'otu aka ahukwa, onye nwoke Igbo obula mara ihe ekwe n'aku n'omenala Igbo na-awapu oji ututu ma o teta n'ura, o bu asusu Igbo ka e ji ago oji ahụ. Nwata obula toro n'okpuru nna ya ga-amuta ka e si ago ma na-awakwa oji. N'uzo di otu a, a na-egosiputa oru omenala n'ebe asusu di.

Nsirinhundu

Ndi Igbo dika otu n'ime agburu di n'Africa ghotara n'uwa adaputaghi n'efu, ha maara na O nwere ike kere uwa a. Mbiti (1975:40) si na ndi Afrika kwenyere na o nwere onye kere uwa, onye ahụ kere uwa ka ha na ahuta bu Chukwu. Ha jiri echiche wee kpebie na a ga-enweriri onye kere uwa a. O bu nke mere ha ji kwenye na Chi-ukwu ahụ kere uwa kere mmadu nakwa ihe niile di n'ime ya.

Na nghota ndi Igbo, uwa abughi ihe daputara na mberede niihi na ndi Igbo maara na e nwere ike kere uwa. Oge ihe ahụ kere uwa kechara ya, elu na ala adighi anya. Na nghota ndi Igbo, uwa di abadaba. H a e nweghi ike Ighota uwa na ihe di nay a, o bu ya mere na Igbo na-asi na uwa di ogbu ma o bu na uwa di omimi. Ha mara na Igwe bu ebe obibi Chineke nke kere uwa. Ozo, ha kwenyere na Igwe na uwa ejekotaghi onu, o bu ya mere na onye gagide n'elu uwa ruo ebe o jedebere onye ahụ adapu.

N' ụwa ndị Igbo, e kewara ndị bi n'ime ya ụzọ atọ: ndị a na-ahụ anya na ndị anaghị ahụ anya, ndị dị ndụ na ndị a dighị ndụ nakwa okwaga nke oḅula nọ na ya.

Ndị Igbo kwenyerekwara na mmadụ nwuḅ, ndụ anaghị abia na njedebe kama onye di otu a na-aga n'ulo ya di n'ala mmuḅ ga biri. O bu nkwenye a mere ka Achebe (1964:216) kwuo na Ogbuefi Amalu jiri juwapu isi oge umu ya gara ruo ya n'arusi ka ha mata ma o ga-ekwe hapu ka ha ghara ikwa ya n'onwa a kaara ha kwaa ya oge ji n'ako n'Umuaro. O gwara umu ya na ya anotela aka n'ezi, na ya agaghị akwukwa oto n'ezi ozo ebe mmiri na anwu na-ama ya

Mgbe ndi Igbo na-eziputa ka ha siri hu ndu ha nakwa nkwenye ha n'ebe ihe na-emere ha ihe no dika Ikenga, arusi, anyanwu, onwa, ala, njoku ji, agbaala nakwa chi ndi ozo digasi na iche iche di, o bukwa asusu Igbo ka ha ji eme ihe ndi a, ha na ahafe nkwenye ndi a n'aka umu ha bu ndi ga na-eme emume ndi a na odiniihu. O bu asusu ka ha ji akowara umu ha ndi a, sitena n'uzo di otu a, a na-eziputa oru asusu sitena iji ya ekwuputa omenala.

Emume Ngabiga di Iche Iche

E nwere otutu emume a na-eme n'ala Igbo site n'oge mmadu no n'afu wee ruo mgbe onye ahụ nwuru. Emume ndi a gunyere emume nwaanyi ime na-mgbe o choputara na o di ime, iso ihe kwesiri ka o soo dika ejula nakwa ihe ndi ozo di iche iche. Nwata i putu uwa etu o kwesiri ghara iji ukwu. Ibi nwata ugwu, igu nwa aha, ikuputa nwa ezi/iputa n'omugo, ihu nwata eze wdg. Emume ndi a niile nwere ihe ha na-eziputa na ndu onye Igbo obula a na-emere ya- na mmadu nwere ugwu karicha anumanu ndi ozo niile.

Mgbe o bula a muru nwa n'ala Igbo, a na-enwe nnukwu anuri. N'obodo onye nchocha a bu Ogwu di n'Steeti Enugwu, e nwere udi mbem abuo a na-ama ebe a muru nwa oheru. O buru na a muru nwoke, a na-ama Ookokooooo, uwum,uwum,uwummm. O buru nwaanyi ka a muru, a na-ama Chakwokwooo, iyayo,iyayo,iyao. Mgbe obula, a mara mbe ndi a, onye obula nuru ya a agaghị aju mmadu ihe afu ritere niihi na o sila na-asusu mbem a mata nke a. Omenala a bu ima mbem na-echekwaba asusu e ji egosiputa oke na nwunye n'obodo Ogwu. Ozokwa, egwu niile a na-agu ebe nwaanyi muru nwa bu asusu ka eji agu ha. Mgbe a na-agu egwu ndi o bu asusu ka a na-echekwaba ma na-ahafe na-aka ogbo ozo niihi na ndi no ebe ahụ dika umuntakiri nakwa ndi ntoroobia na-amu egwu ndi a. Ekele a na-ekele nwaanyi muru nwa dika nnoo ije, Chukwu aruka, olisa emela wdg bukwa asusu ka eji eme ihe ndi a.

Agumagu Onu

Agumagu onu bu agumagu ndi ahụ e ji onu ekwuputa. Edeghị ha ede o bu naani onu ka e ji agu ha. Okebalama (2003:1). si na agumagu onu Igbo bu agumagu ndi Igbo guputara n'onu. E nwere ike ikpo ha ekwurunu. Ha gunyere; akuko odinaala niile a na-ako n'onu, abu niile a na-abu n'onu, akuko ifo, ilu, akpaalaokwu, agwugwa na okwunka niile e nwere n'Igbo

O bu site n'agumagu onu ndi Igbo ka asusu ha si eto eto. Imaatụ: Ilu, ndi Igbo si na onye a turu ilu kowara ya na ego e ji luo nne ya lara n'iyi. Ndi Igbo ji ilu eme ka okwu ha na-ekwu gba ofeke ghari. N'oge ugbu a, ndi ntoroobia ole na-aghota okwu ejiri ilu kwuo? Itu ilu buzi naani ndi okenye kara nka ka a na-anu ilu n'okwu ha na-ekwu. Otu akaahus akpaalaokwu, agwugwa, ukabuilu na asiniilu ole ka umu ogbaraohuru a maara? Agumagu onu ndi a niile bu asusu ka e ji eziputa ha.

Uzo Nchekwaba Asusu site n'Omenala

Ebe anyi hurula ihe bu asusu na omenala, anyi amatala na-asusu bu otu n'ihe ndi mebere omenala obodo. O bu asusu ka e ji ekwuputa, ahafe, mana akowaputa omenala mba obula. Omenala ndi a gunyere ekpemekpe,emumega, akuko ala, nkwenye, nsirihundu, akparamagwa, iwu obodo, asusu, odibendi, ikuzi na omumu ihe, aka oru, nhafe ihe n'aka ogbo ozo, ntaramahuru diri omye dara iwu obodo, mmekorita mmadu na ibe ya.

Mgbe obula onye Igbo na-eme omenala ndi a, o bu asusu ka o ji eziputa ya. Imaatụ: mgbe obula onye Igbo na eziputa ekpemekpe ya na ebe chi ya no, o bu asusu ka o ji eme nke a. dika ichunyere arusi aja, eze mmuḅ maobu onye isi nchu aja nwere okwu o na-ekwu mgbe a na-achu aja.

Ọ bụ asụsụ Igbo ka o ji ekwu ihe ndị ahụ. Onye nọ ebe a na-achụ aja ga na-anụ mana a na-amụta asụsụ eji achụ ya bụ aja. N'otu aka ahụkwa, onye nwoke Igbo ọbụla mara ihe ekwe n'akụ n'omenala Igbo na-awapụ oji ututu ma oteta n'ura, ọ bụ asụsụ Igbo ka e ji awa agọ oji ndị. Nwata ọbụla toro n'okpuru nna ya ga-amụta ka e si agọ ma na-awakwa oji.

Nchoputaga

Ka emesiri nchocha a, a choputara na:

Ihe kpatara asụsụ ji anwụ bụ mmeso ndị nwe asụsụ ahụ na-emeso asụsụ ya site n'iju isụ asụsụ ha. Ozo, etu Uloakwukwo ufodu si amachipu umuakwukwo isụ asụsụ Igbo n'ala Igbo mere na umuakwukwo anaghi enwe mmasi isụ asụsụ Igbo.

A choputakwara na ọ bụ site na ime omenala di iche iche ka a ga-esi echekwaba asụsụ.

Mgbe a na-eme omenala ndi a, ndi biara mmemme ahụ na-amuta asụsụ e ji ziputa ya.

Agumagu onu ndi Igbo na-eme ka umuaka Igbo nwee nghota nyere asụsụ ha.

Nchikota

Na nchikota, anyi na-ekwu ka onye Igbo obula gbaa mbo na-eme omenala Igbo n'ebe obula o no niihi na mgbe mmadu kwusiri ime omenala ya mewe omenala onye ozo, asusu e ji ekwuputa omenala ndi ahụ ga-anwu, oge asusu ahụ nwuru, omenala eji echeba asusus ahụ ga-anwukwa. Mgbe nke a mere, ndi nwe asusu ahụ e fuola kpam kpam, e nweghikwa ike ichota ha.

Edensibia

Achebe, C. (1964). *Arrow of God*. Heinemann.

Anozie, C. (1999). *Lingwistiiki sayensi asusu*. Fulladu.

Coser, L (1967). *Continuities in the study of social conflict*. Free Press.

Durkheim, E. (1964). *The division of labour in society*. Free Press.

Igwe, O. (2019). "Is Igbo language going into extinction?" *a.naedo.online*, <https://www.anaedoonline.com.ng>

Mbiti, J.. (1975). *Introduction to African religion*. Heinemann.

Mish, F. (2004). Merriam-Webster's collegiate dictionary, 11th edition. Merriam-Webster.

Nwala, U. (1985). *Igbo philosophy*. Lantern.

Okebalama, C. N. (2003). *Mkpelite agumagu onu Igbo*. Snaap press.

Ubahakwe, E. (2002). "The language and dialects of Igbo." In *a survey of the Igbo nation*. Edited by Ezediaso Ofomata, 252-271. Africana First Publishers.

Ukachukwu, C. (2016). "Gini bu asusu?" <https://www.facebook.com>

Dailytimes: "We'll shame UNESCO's 2050 prediction on Igbo language going extinct – says Igboekulie 19th November 2018 <https://www.dailytimes.com>